

Биыл – жыр алыбы
Жамбылдың туғанына
175 жыл. Осы орайда
ақынның 150 жылдығы
тұсында журналист-
жазушы Дәулет
Сейсенұлының
«Егемен Қазақстан»
газетінде жариялаған
мақаласын ұсынып
отырмыз. Мақала
қаламгердің «Ер
қазақ» кітабынан
алынып отыр.

берілген тапсырма сол, соны
Жәкеңе барып айтып, сүйінші
сұрау

– Бұл тапсырмаға, әрине, қуанып
кеттік, деп жалғастыра түсті Кәкең
өз әңгімесін. Жәкең өзінің хатшы-
сы Қалмұқан Әбдіқадыровтың
үйінде жатыр екен. Көк шатырлы,
көркікті үйге енгізе басып жеттік. Ар-
тынан естідік, бұл үйде бұрын
Сәкен Сейфуллин тұрыпты. Бізді
қарсы алған Қалмұқан кішкене
кідіре тұруымызды өтінді. Сөйтсек,
Жәкең ескіше оқыған азырақ мол-
далығы бар Орынбай ақынды өзіне
қарсы тұрғызып қойып, намаз оқып
жатыр екен.

«Сен жастаусың, даусың зор,
сондықтан құлағына естіріп айт»
деген соң мен намазын оқып бо-

20-21 мамыр аралығында, деп
жалғастырды ғалым өз әңгімесін,
осы шараға республика Жазушылар
одағы мен Алматы қалалық ке-
ңесінің мерекелік пленумы болып
өтті. Пленумның алдында Сәбең
мені және шақыртып алды. Мұның
алдында партия қатарынан шығары-
лып қуғындалған Сәбең Семейге
келіп, педагогика институтында лек-
ция оқып жүрген шағында біздің
үйде жатқан. Соның қарымы ма,
әлде студент ақын деп қоллашта-
ғандары ма, маған тағы бір жауап-
ты жұмыс тапсырылды.

Яғни, мерекелік пленумның
құрметті президиумын ұсыну маған
тапсырылды. Республикамыздың
бірінші басшы-

ҰЛЫЛЫҚТАН ҰЛАҒАТ –

ЖӘКЕҢЕ СҮЙІНШІ ХАБАР ЖЕТКІЗГЕН

ғалым Қайым Мұхамедханов сыр шертеді

Белгілі абайтанушы ғалым Қайым
Мұхамедханов ағамыздың аратұра
біздің тілшілер қосына телефон ша-
патыны бар. Осы жолы аманды-са-
улық сұрасып болған соң, бұдан
алпыс жылға жуық уақыт бұрын
жыр алыбы Жамбылмен алғаш
қалай кездескендігі жайында
әңгімелеп бергісі келетінін айтқан.

Біз, әрине, білікті ғалымның бұл
тілегін қуана қабылдадық. Енді ше?
Бүгінде сексеннің сеңгіріне шығып
отырған Қайым аға көненің көзі,
бұрынғылардың сарқыты емес пе?
Бүгінде 150 жылдық мерейтойы той-
ланғалы жатқан Жәкеңді көзімен
көрген шежіре қарттар саусақпен
санарлықтай, оның үстіне Кәкең
жыр алыбын көзімен көріп қана қой-
май, лебізін тыңдап, онымен тіл
қатысу мүмкіндігін иеленген ғой.
Сондықтан мұндай әңгімені естуге
қайтіп құмартпассың!

Кәкең үйіне келісілген уақытта
келсек, ғалым жұмыс үстінде екен.
Анада, сексен жылдығы тойланған
шақта келгенімізде той даңғазасы-
нан шаршап қалған сыңайда еді.
Қазір тіфа-тіфа тіліміз тасқа, жүзі
тәуір, қаламы қолында, Тек көзі
өндіріп жұмыс жасауға қолды бай-
лап отырғанына қиналатын секілді.

Өзі солай дей тұрғанмен, әңгіме
арасында біраз шаруаны еңсеріп
тастағаны аңғарылып қалды. «Абай-
дың ақын шәкірттері» атты күрделі
еңбегінің төртінші кітабын баспаға
даярлап болып қалса, солай деме-
генде не дерсің!

Оның бер жағында ғалым келесі
бір сөз кезегінде бүкіл дүйім
жұртшылыққа айқайлатып бір
сүйінші сұрауға лайық бір
сүйінші әңгіменің шетін шығарып
қалған. Яғни, бұған дейін ұлы
Абайдың жағадан 15 өлеңін тауып,
әр жылдарда шыққан жинақтары-
на егізген Кәкең енді осы жуырда
ғана ақынның екі өлеңін іздеп та-
уып алған көрінеді. Бұл енді өр-
кениетті елдерде ерекше бір оқиға,
яғни сенсация ретінде бағалана-
ды. Ал біз кейде, тіпті көбіне
мұндай оқиғаның өзіне керенау-
лық танытатынымыз өтірік пе?!

Сонымен таяу күндерде қалың
оқырман қауым ұлы Абайдың жаңа-

дан табылған жырлары және ол ту-
ралы Қайым ағаның түсіндірме ма-
қаласымен танысатын болады. Ал
енді өзiрге аңсап келген әңгімеміз-
ге көшсек...

1938 жылы бергісі республика-
мыз, әрісі сол кездегі одақ бойын-
ша Жәкеңнің әдеби қызметінің 75
жылдығы кеңінен аталып өтілді,
деп бастады ағамыз өз әңгімесін.
– Мен онда педагогика институты-
ның студентімін. Сол жылы осы
мәселемен Семейге өз сөзімен ай-
тқанда «кәдемі Сәбит Мұқанов»
келе қалды. Сол тұста облыстық
газетте жыр алыбы Жамбылға ар-
налған жергілікті ақындар өлеңдері
бұрқырап шығып жатты. Сәбеңнің
міндеті солардың ішінен таңдаулы-
сын іріктеп, Жәкең тойына қатыса-
тын жеңімпаздарды анықтау екен.
Мен де шекесіне поэма деп айға-
лайтып айдар тағып, өзімше бір
дүниелік жазған едім. Сол дүни-
елігім бірінші орын алғанмен, қаз-
ірде оны поэма деуге аузым бар-
майды.

Өйткені, ішінде ешқандай сюжет
жоқ нәрсені қайтіп поэма дерсің!

Қойшы, сонымен не керек,
дүбірлі тойға өлі студент болсам да
мен де қатысатын болдым.

Арада алпыс жылға жуық уақыт
өтсе де, Кәкең жыр алыбының әдеби
қызметінің 75 жылдығына арналған
халық ақындары мен жыршылары-
ның слеті сол жылдың 18-19 күндері
өткендігін, оған алпыс шақты ақын,
Мәскеу, Ленинградтан, одақтас рес-
публикалардан арнайы қонақтар
келіп қатысқанын, слетте ұлы
Мұханның – Мұхтар Әуезовтің
«Жамбыл және халық ақындары»
деген тақырыпта баяндама жасаған-
нын, Саяділ, Үмбетай, осы тойға
Семейден өзімен бірге барған
Сапарғали сынды халық ақындары-
ның Жәкеңге арнап өлең оқығанның
да ұмытпапты.

– Сол шақта, дейді ол, «Мәскеу-
ден Жәкеңе Ленин ордені бері-
летіндігі туралы хабар келді. Ресми
Жарлық ертең шығады деген күні
бізді, бір топ жас ақындарды рес-
публика Жазушылар одағының бас-
шысы Сәбең өз кабинетіне шақыртып
алып, делегация жасақтады. Бізге

лып, жайғасып отырған Жәкеңе жа-
қындап мән-жайды өзімше түсін-
дірген болып, сүйінші хабарды
жеткізіп жатырмын. Алдында бір на-
граданы иеленіп үлгерген Жәкең
бұл хабарға анау айтқандай елпіл-
дей қойған жоқ. Қайта қасындағы
Орынбай ақынға: «Осының өзі ана
дүниеге барғанда қалай болар
екен» деп бір қойды. Кейінен Жәкең
Әулиеата қаласына өз есімін бер-
генде де мастанудың орнына, көне
заманда өткен Әулие атадан өлең-
мен кешірім өтінгені де есімізде.
Соған қарап Жәкеңді иманы таза
діндар адам болған деп есеп-
теймін. Сол шақта оны күнделікті
саясатқа қолдан араластырып қой-
ған өзіміз ғой. Нағыз талант саясат-
тан жоғары тұрады. Сондықтан
Жәкең туралы сөз қозғағанда бұры-
нгысынша бір жақты кетпей, шын-
дықты айтқан жөн.

Мәселен, сол жылы ол біздің
«Сізге ұлы Сталин сәлем жолдап
жатыр» дегенімізге де пысыра
қоймай, керісінше «халықтар
көсемін» өзінің үйреншікті боқауыз
сөзімен бір сықыртқан Жәкең
суық мұрт, сұсты жүзді Сталиннен
де соншалықты сескене қоймайты-
нын аңғартқан.

Кәкең солай деп бір сәт үнсіз
қалды. Жас та болса, өзі де куә бо-
лған сұрқия саясат, сұрқай тірлік
еріксіз есіне оралып, жүзін мұң тор-
лады. Іле сәт етпей жадырап сала
берді. Оның да себебі жоқ емес
екен. Сол жолы Жәкең бұл жас
ақындарды табанастандыра суырып
айтқан небір тамаша өзіл-қалжың
жыр шумақтарымен қарық қылыпты.

Соның қайсыбірін жатқа соққан
Кәкеңнің жадына қайтіп таңырқа-
массың!

Сол күні Жәкеңмен жүздесеміз
деп Қалмұқанның үйіне жергілікті
басылымдарды былай қойғанда
«Правда», «Известия» секілді ор-
талық газеттердің тілшілері қап-
тап кетті, – дейді Қайым аға,
Біздің Жәкеңді ортаға алып
түскен суретіміз ертеңінде «Ле-
ниншіл жас» газетінде жарқ етіп
шыға келді. Кәкең оны осы га-
зеттің Редько деген фототілшісі
түсіргенін де ұмытпапты.

сы Мирзоян соның алдында Мәскеу-
ге шақырылып, жолда қамауға алы-
нған. Сәбең мені одан кейінгі бас-
шы Ораз Исаевпен таныстырып,
жаңағы жұмысты маған сеніп тапсы-
рғанын баяндап жатыр. Бәрі жабы-
ла келіп, «мына жерде үзіліс жасап
тоқтайсың, өйткені сол жерде қол
соғылады» деп қайта-қайта пысық-
таған сайын жауапкершілік жүгі
ауырлай түседі. Айтқандай, құрметті
президиумға Сталиннен бастап сай-
лау жөнінде ұсыныс енгізгенімде,
әй, кемі жарты сағат қол соғылды-
ау деймін. Сонан соң барлық ақын-
дар Жәкеңді барып құшақтады. Мен
өлеңімді оның қолына табыстадым.
Осы пленумда Мұханның «Жамбыл
творчества және қазақ поэзиясы»
деген тақырыпта тағы да баянда-
ма жасады.

Ертесінде, яғни 23 мамырда сол
кезде «Ерназар» колхозы деп атала-
тын Жәкеңнің ауылына бардық.
Мұнда да ақындар оған арналған
өлеңдерін оқыды. Ал Жәкеңнің өзі
болса Фердоусидің «Шахнамасын»
үзінділерді жатқа соққаны есі-
мде қалыпты.

1940 жылдан республика Жазу-
шылар одағының мүшелігіне
қабылданған Кәкең бұдан көйін сол
Жазушылар одағының жиын, съез-
дерінде, 1943 жылы өткен халық
ақындарының алғашқы республика-
лық айтысында Жәкеңді жүзбе-жүз
болмаса да сырттай сан мәрте
көріп жүріпті. Бұдан кейін 1946
жылы 6-13 шілде аралығында
өуелі астанада, сонан соң туған
ауылында жалғасқан жыр алыбы-
ның жүз жылдық тойына және қаты-
судың сәті түсіпті.

Бүгінде туған әдебиетіміздің
абайтану саласының бірден бір
білгірі атанып отырған Кәкеңнің сол
ұлы ақынның тұстасы ұлы жыраумен
кездесіп, дидарласуы, одан кейінгі
жерде жас алшақтығына қарамас-
тан тағы бір ұлымен – Мұханның
сырлас, жолдас болуы да бір ғани-
бет шаруа ғой. Сондықтан да Кәкең
де әңгіме-естелік деген жеткілікті.
Бұйырса оны да ести жатармыз.

Құдай соған жазсын дейміз!

«Егемен Қазақстан»
28 маусым, 1995 жыл